

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

5-2025
FILOLOGIYA

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

M.Asatulloeva

Professional so'zlar ishtirok etgan maqol va frazeologizmlarning pragmatik tahliliga doir 5

R.A.Ortiqov

Ingliz mifologiyasini talabalarga o'qitishning zamonaviy asoslari 10

Q.V.Yo'ldor

O'zbek va qozoq xalq maqollarida kvantitativlik 14

A.G.Sabirdinov

Mirtemir she'rlarining milliy jozibasi 19

D.G'.Gafurova

Shamol-sarlavhali asarlarda inson va jamiyat tasviri 22

TILSHUNOSLIK

M.T.Abdupattoev

Muallif idiosilining lingvopoetik xususiyatlari 27

H.X.Алиева

Актуальность изучения диалектной лексики английского языка 32

H.X.Алиева

Интеграция традиционных и современных методов в исследовании лексико-семантических особенностей диалектов английского языка 35

H.X.Алиева

Региональное разнообразие английского языка и диалектное выравнивание в современной англии 41

L.A.Abdullayeva

Abbreviatsiya muloqot jarayonida til birliklarini tejash vositasi sifatida 46

M.R.Allamberganova

Kultegin yozma yodgorligida leksik takrorlarning ishlatilishi 51

U.M.Askarova

Birikma-kiritmalar va gap kiritmalar (Ozod Sharafiddinov asarlari misolida) 56

A.A.Qosimov

Metaphorical dimensions: exploring the cognitive and cultural foundations of figurative language 61

M.E.Qobilov

Surxondaryo viloyati Qipchoq shevasi antroponimikasida enantiosemiya 69

G.X.Ismoilova

O'zbek va ingliz tillarida "farsihta/angel" va "shayton/devil" leksemalari ishtirok etgan maqollarining tahlili 73

U.M.Askarova

Avtomatik tahrir dasturlarining savodxonlikni rivojlantirishdagi o'rni 78

J.A.Akhrorova

Metonymy and its relation with discourse 81

Sh.U.Nosirova

Ingliz huquqiy matnlari tili leksik-semantik va grammatik xususiyatlarining lingvokulturologik jihatdan tahlili 84

Sh.U.Nosirova

Ingliz kasbiy muloqotida pragmatik vositalarning o'rni 89

U.M.Askarova, D.X.Xolbekova

Matn tuzilishida tinish belgilarining o'rni va vazifalari 93

A.R.Kosimov

So'zlarning shaxsga hissiy ta'siri xususiyatlari 97

Г.Н.Давлятова, Х.Б.Хотамова

Идиоматические выражения в свете лингвокультурологии 101

З.С.Аманова

Анализ культурно-исторических смыслов символов и знаков в современном информационном пространстве 105

MIRTEMIR SHE'RLARINING MILLIY JOZIBASI

THE NATIONAL CHARM OF MIRTEMIR'S POETRY

НАЦИОНАЛЬНОЕ ОБАЯНИЕ ПОЭЗИИ МИРТЕМИРА

Sabirdinov Akbar Gofurovich

Farg'ona davlat universiteti professori, filologiya fanlari doktori

Annotatsiya

Maqolada Mirtemir she'riyatining milliy xususiyatlari, uslubidagi o'ziga xosliklar badiiy mahorat masalalari keng yoritilgan. She'r jozibadorligi, ta'sirchanligi, xalqchilligi hamda ohangdorligini ta'minlashdagi shoir izlanishlari tahlil etilgan.

Abstract

This article provides an extensive analysis of the national characteristics and stylistic originality of Mirtemir's poetry, focusing on issues of artistic mastery. The author examines the poet's creative efforts to achieve expressiveness, emotional impact, popularity among the people, and melodiousness in his works.

Аннотация

В статье всесторонне рассматриваются национальные особенности и своеобразие стиля поэзии Миртемира, а также вопросы его художественного мастерства. Анализируются поиски поэта, направленные на достижение выразительности, эмоционального воздействия, народности и мелодичности стихотворений.

Kalit so'zlar: uslub, mahorat, milliylik, badiiy vositalar, so'z takrorlari, ohangdorlik, milliylik, ifoda, hayotiylik.

Ключевые слова: стиль, мастерство, национальная самобытность, художественные средства, повторы слов, мелодичность, национальный характер, выражение, жизненность.

Key words: style, mastery, national identity, artistic devices, word repetition, melodiousness, national character, expression, vitality.

KIRISH

Mirtemir... Bu nom bolaligimizdan ona allasi bilan birga shoir qo'shiqlari orqali qulog'imizga o'rnamshgan bo'lsa ajab emas. Uning betakror ohang va so'z o'yinlariga boy she'riyati borligimizni sehlalab, ohanrabodday o'ziga tortgan. Shuormizga joylashgan. Zamondoshlarining eslashlaricha, Mirtemirning "Qora ko'zli va gul diydor, Bahor chog'i meni yod et! Xiyobonda kezar bo'lsang, Nahor chog'i meni yod et! Qora ko'zli, solim dildor. Senga aytay sirim oshkor. Agar kechsa kechang bedor, Sahar chog'i meni yod et!" [1,56] satrlari urush yillarida yaqinlarini jangohlarga jo'natib, ayriliq alamini tortayotgan ko'plab qiz-juvonlar dardiga malham, jangga otlangan yigitlarga darmon bo'lgan ekan. Hozir ham u muhabbatning abadiyligini tarannum etuvchi dilbar qo'shiqqa aylanib, ko'ngillarimizga singgan.

ADABIYOTLAR TAXLILI VA METODLAR

Mirtemir she'riyatining tili ravon, ohangdor, o'ynoqi so'z o'yinlarini o'ziga singdirgan, tasviriy vositalarga to'la. Shuningdek, Mirtemir she'riyati samimiyati, dilkash tuyg'ularga boyligi bilan jozibadordir. U tilimiz boyliklaridan samarali foydalangan va ularga ijodiy yondashgani holda, o'ziga xos kashfiyotlar qilgan. Mirtemirning kashfiyot so'zlari she'riy matnga uzukka qo'yilgan qimmatbaho tosh yanglig' mos tushgan, misralarni tovlantirib yuborgan. Masalan, "Jonlarga jon, atri jahon, Tong chog'i ham yodimdasen, Ne jononga to'lsa dengiz Qirgo'g'i ham, yodimdasen. Dilni jindek jizillatsa Mung dog'i ham, yodimdasen, Ayovligim, nechun seni Ko'rgim kelur kunda-kunda" ("Qora dengiz qirg'og'ida..." misralaridagi "ayovligim" so'zi chinakam ijodning mahsulidir. "Avaylaganim" so'zining ushbu o'zgacha shaklini yaratish orqali shoir buyuk muhabbatni, mahbubaga bo'lgan yuksak ardoqni ifodalashga erishgan. Shuningdek, she'rdagi "atri jahon", "mung dog'i" kabi iboralar ham mirtemirga topqirlikning mahsulidir.

Shoir kam iste'molda bo'lgan so'zlardan ham samarali foydalandi. Bu so'zlar o'ynoqi ohangdorlik va tasvir aniqligini, fikrning lo'nda ifodasini ta'minlaydi. Hamid Olimjon vafotining bir yilligi munosabati bilan yozilgan "Shoir qabrida" she'rida bu holni ko'ramiz. She'rning "Bunda gulzor... G'o'ra bo'libdi o'rik, Bunda qush qo'shig'in tonggi hijjasi... Boshning ko'tar, qoqindiq, Juda sog'indik..." misralaridagi bo'g'inlab o'qimoq, bo'g'inlab talaffuz qilmoq ma'nolarini anglatuvchi "hijja" so'zi tonggi qush sayrashiga nihoyatda mos bo'lsa, "qoqindiq" so'zi ham mirtemirona mehr ifodasiga mutanosibdir.

Yurtimiz kengliklari, betakror tabiati Mirtemir she'riyatida o'zga muhabbat bilan tasvirini topgan. Uning har yassi tepasida, qishlog'ida alvon lolalarida yurtni turli bosqinchilardan himoya qilib, shahid ketgan bobolarimiz xoki, qoni ("Lolazorlardan o'tganda...") bor. Shu bois, uning har qarichi aziz, muqaddas. "Oyni etak bilan to'sib bo'lurmi? Tutatqi bo'lurmi yulduz chog'ida? Ayting-chi, mard odam aslo o'larmi? Nomi qolur yurt qo'shig'ida..." ("Yurt qo'shig'i") satrlarida yurt ozodligi uchun jon fido etganlarning nomi abadiydir, degan xulosaga keladi.

Turkiston kengliklarining bepoyonligi, parranda-yu darrandalari, nabotot-u hayvonot olami bor go'zalligi bilan Mirtemir she'rlarida aks etgan. Yurtning har fasli o'ziga xos, betakror ranglar jilosiga ega: "Har yaproq, har novda, norasida shox Bahor og'ushida rozi, bearmon. Gullar jilvasidan tovlanadi bog', Gunafsha, gulsafsar pushti, naparmon" ("Seni bolaligim..."); "Yoz keldi, jo'ralar, o'lkamizda yoz, Bog'larda sayrashur qushlar xushovoz, Dalalar yam-yashil, tepalari yashil, Hovliqma jilg'alalar, oh, negadir soz!" ("Yoz"); "Janub dalalari – jimjima barqut, Unda yemishlarning tustlari gulrang. Tong otgan damlarda ufqlar yoqut, Kechasi keng osmon bulut-la, kulrang" ("Qirvoq"); "Tolzor kuz rangida, butoqlar – Bari kiymish yoqut sarupo. Ko'zni aldar xil-xil bo'yoqlar. Oh, na dilrabo!" ("Qoya") misralarida shoir tabiatidagi ranglar jilosini nozik ilg'ab she'rlariga olib kiradi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Mirtemir ijodida qisqa she'rlar ko'p emas. Ular Vatanga bo'lgan ulkan mehr bilan to'la shoir ko'ngli monand keng. She'rlarning ko'pchiligi tabiatning mo'jizaviy olamiga, undagi davom etayotgan hayot uchun kurashlar, tinimsiz harakat va o'zgarishdagi borliq tasviriga bag'ishlangan. Yurtimiz sarhadlari Mirtemir she'riyatida yanada kengayib, ulkanlashib ketadi go'yo. O'lkamizning har bir toshi-yu daryolari, hashorat-u parrandalari, tabiat-u nabototiga sinchkovlik bilan nazar tashlab, ularni mehr bilan she'riga olib kirgan Mirtemir singari ijodkorlarni XX asr o'zbek adabiyotida kam uchratamiz.

Mirtemir she'riyati lirik qahramoni yurtning tanti o'g'loni. U go'zal qizlarga adoqsiz muhabbati, yurtdoshlarimizga, tabiatimizga ulkan mehri bilan yagona. Uningcha, yurt qizlari go'zallikni tabiatimizdan olgan. O'lkamiz go'zalligi ular husnida aks etgan: "Bu kecha uxlamay tonggacha kutib, qirg'oqda turdim. Tong otdi, tong bilan qumloq sohilda Tongdan ham chiroyli bir qizni ko'rdim. Tong shu'lasini – sochin har bir tolasi. Yuzlari go'yoki tog'lar lolasi. Husni – tong husniday toza va tengsiz, Suluv tabiatning so'lim bolasi" ("Tongdan ham chiroyli").

Tasvir ko'lamining kengligi, aniqligi, izchilligi, timsol va tafsillarning sanjabligi bilan ajralib turadigan shoir she'riyati xalqona ohangi va ifodasi, milliy va umumbashar mohiyati bilan o'quvchini sehrlaydi. Mehridaryo kishilarimizning betakror qiyofasi, sahi tabiatimizning rangin chizgilari mirtemirona so'z va iboralar vositasida aksini topadi [2,373].

O'zbek mumtoz adabiyoti va xalq og'zaki ijodi, Sharq va G'arb adabiyotining bilimdoni bo'lgan shoir o'z asarlarida barhayot an'analaridan samarali foydalandi. Nekbin, samimiy, dilkash tuyg'ular favvorasi mavjud bo'lgan she'riyatni adabiyotimizga tuhfa etdi. Masalan, hazrat Alisher Navoiy g'azallariga xos bo'lgan fikrni bandlar davomida turli hayotiy obraz va detallari vositasida dalilab xulosa chiqarish xususiyatini Mirtemirning "Sehr" she'rida kuzatamiz. Oqshomda tarqalgan nayning navosi lirik qahramonni olis xotiraga – sevishtanlar uchrashuviga yetaklaydi. Shoir tabiatning farahbaxsh, rangin, oniy, betakror manzaralarini mohir musavvir kabi chizar ekan, she'rda oy nurlariga burkangan borliq butun tarovati bilan namoyon bo'ladi: "Oqshom salqini tushar Nay navosi taralur. Nay avjida sehrigar O'zga olam yaralur. Sehrli manzaralar Ko'rinur u olamdan, Daralar, sharsharalar Ko'rinur u olamdan. Qorli tog' siynasidan Sharqiroq soy ko'rinur Chinorlar tepasida Yarqiroq oy ko'rinur".

Tasvir ana shu tarzda nay navosiga yo'g'rilib yuksalikka o'rlab boradi. Shoirming nigohi daralar, sharsharalardan qorli tog' cho'qqilariga, undan oyga o'tib, yana yerga qaytib tushadi:

ADABIYOTSHUNOSLIK

"To'lin oy shu'lasida Oydek yorqin oq qoya, Chinor ko'lankasida Kimni kutar toq soya? Soy bo'yida shu asov Soy singari beqaror, Yo'lga tikilar biron, Yoniq ko'zlar kimga zor?"

Ritorik so'rovlarda beqaror, asov soya, yoniq ko'zlar kimniki ekani, uning kimga zorligi ayon etilmaydi. Shu orqali tasvirda sirlik, "tugun" paydo bo'ladi. Bu holat esa, qiziqishimizni yanada oshiradi. Shabadali havodagi orombaxsh bo'yni his etamiz. Soyning beqaror, asov oqishi "toq soya" holati bilan uyg'unlashib, yuragimizda aks-sado bera boshlaydi. Shoir nigohi yana "intiq soya" tasviri bilan ko'kka ko'tariladi: "Oy ohista yuzmoqda Tagsiz moviy samoda, Shundog'am sehr bo'y bor Shabodalik havoda".

Spiralsimon harakatdagi tasvir pastga – intiq yurak monand titrayotgan chinor yaproqlariga, ular ostida hayajon titrog'idagi "toq soya"ga tushib keladi: "Intiq yurakday titrar Ko'k chinorda har yaproq, Hamon sharpasiz va bo'sh Sirli tun, sirlik so'qmoq. To'lin oy shu'lasida Oydek yorqin oq qoya. Chinor ko'lankasida Hanuz o'sha toq soya". Sirli tun va sirli so'qmoq qoshidagi sirli "soya"ning mushtiq bo'lib kutayotganini kelarmikan? Tasvir va fikr torlari tobora taranglasha boradi. Vafoning mangu haykaliga aylangan "toq soya"ning sanami nihoyat yuz ko'rsatadi: "Tong yaqin. Hulkar yanglig' Yarqirab kelur sanam. Visol damlari misol Jannat bo'lmas chinakam... Nay navosi taralur, Nay navosi taralur, Nay avjida xotiro – O'zga olam yaralur".

Muhabbat va vafoga bag'ishlangan simfoniyaning eslatuvchi ushbu she'r tasvir kengligi, yorqinligi, tiniqligi bilan jozibador. Xotiro orqali she'rda jonlangan o'zga olam esa nay navosidek azaliy, adabiy. Unda insoniyat tarixi, hoziri, kelajagi mujassam. She'rning timsollar va tafsillar shodasi bilan bezangan misralari bir-birini to'ldirib, zanjir monand bog'lanib ketadi. Salqin oqshom, nay navosi, sehirgar olam, daralar, sharsharalar, qorli tog', to'lin oy, chinor ko'lankasi, toq soya, moviy samo, shabadali havo, chinor yaprog'i, sirli tun, sirli so'qmoq, oq qoya, tong pallasi, yarqiroq sanam, visol damlari, xotiro – o'zga olam tasvirlari uyg'unlikda namoyon bo'ladi. Ma'lumki, Hamid Olimjon asarlarida tabiat va inson tasviriga parallel murojaat etsa, Oybek kechinmalari tasviridan tashqi olamga chiqib boradi. Mirtemir esa tashqi olam orqali inson borlig'iga nazar tashlaydi. Obrazlar tizimidan iborat yuqoridagi she'rni o'qirkanmiz, Mirtemirning quyidagi so'zlari yodimizga keladi: "Qofiyani qofiyaga urishtirishda she'r emas, juda omadi kelganda, nazm paydo bo'ladi. Holbuki, haqiqiy she'r timsollari silsilasidan dunyoga keladi".

XULOSA

"Mirtemirning sehrli she'riy olami bizni ana shu tarzda tabiatning ranglari, iforlari, shu'lalari, mo'jizalari bag'riga olib kiradi. Tabiatning ajralmas bo'lagi ekanimizni doimo anglatib turadi" [3,19].

Atoqli adib Ch.Aytmatov: "Biz Mirtemir siymosida o'zbek adabiyotini qadrlardik", deb yozgandi. Darhaqiqat, qadri baland adabiyotimizning yorqin siymosi bo'lgan Mirtemir she'riyati ko'plab avlodlarga mahorat manbai bo'lib qolishi shubhasizdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirtemir. Tanlangan asarlar. – Toshkent: O'zadabiynashr, 1958. – 500 b.
2. Karimov N. XX asr adabiyoti manzaralari. – Toshkent: O'zbekiston, 2008. – 536 b.
3. Sabirdinov A. Ma'naviyat va ma'rifat chashmalari. – Toshkent: Friltnashr, 2016. – 144 b.